

Львівський державний університет
фізичної культури імені Івана Боберського
Lwowski Państwowy Uniwersytet
Kultury Fizycznej im. Ivana Boberskiego

Поморська Школа Вища у Старогарді Гданському
Pomorska Szkoła Wyższa w Starogardzie Gdańskim

ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ, ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПЕДАГОГІКА

монографія

ZDROWIE, FIZJOTERAPIA, KULTURA FIZYCZNA I PEDAGOGIKA

monografia

Наукове редагування (Redakcja naukowa):

Богдан Кіндзер (Bogdan Kindzer)
Даріуш В. Скальські (Dariusz W. Skalski)
Оксана Заболотна (Oksana Zabolotna)
Андрій Сущенко (Andrzej Sushchenko)
Ігор Григус (Igor Grygus)

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Старогард Гданські - Львів 2022

***Zdrowie, fizjoterapia,
kultura fizyczna i pedagogika***

MONOGRAFIA

***Здоров'я, фізична терапія,
Фізична культура та педагогіка***

МОНОГРАФІЯ

Redakcja naukowa (Наукове редагування):

***Bogdan Kindzer (Bogdan Kindzer)
Dariusz W. Skalski (Dariusz W. Skalski)
Oksana Zabolotna (Oksana Zabolotna)
Andrzej Sushchenko (Andrzej Sushchenko)
Igor Grygus (Igor Grygus)***

**Starogard Gdański - Lwów 2022
Старогард Гданьські - Львів 2022**

ROZWÓJ OGRODZENIA W GALICJI PRZED 1939

РОЗВИТОК ФЕХТУВАННЯ В ГАЛИЧИНІ ДО 1939 РОКУ

DEVELOPMENT OF FENCING IN GALICIA BEFORE 1939

Василь Бусол¹, Олена Дьоміна¹, Вероніка Бусол¹

¹ Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, м. Львів, Україна

Słowa kluczowe: szermierka, historia, kluby sportowe, Galicja

Ключові слова: фехтування, історія, спортивні клуби, Галичина

Keywords: fencing, history, sports clubs, Galicia

Streszczenie

W artykule przedstawiono nieznanne do dziś fakty dotyczące historii powstania i rozwoju szermierki sportowej w Galicji do 1939 roku. Rozważana jest działalność ukraińskich i polskich klubów szermierczych, rola organizacji Sokoł, stowarzyszeń sportowych w rozwoju tego sportu. Podkreśla się znaczący wkład w popularyzację i rozwój umiejętności sportowych szermierzy takich towarzystw jak "Sokół-Ojciec", "Ukraina", Lwowski Klub Szermierczy, "Sokół-Macierz" i innych. Analizowane są wydarzenia, które poprzedziły powstanie Polskiej Federacji Szermierczej (1922) we Lwowie i przyczyniły się do udanych występów lwowskich szermierzy na mistrzostwach Europy i Igrzyskach Olimpijskich.

Анотації

У статті викладені невідомі дотепер факти з історії виникнення та розвитку спортивного фехтування в Галичині до 1939 року. Розглядається діяльність українських та польських фехтувальних клубів, роль сокільських організацій, спортивних об'єднань у розвитку згаданого виду спорту. Підкреслюється значний внесок у популяризацію та зростання спортивної майстерності фехтувальників таких товариств, як „Сокіл-Батько”, „Україна”, Львівський клуб фехтування (Lwowski Klub Szermierczy), «Сокіл-Мати» (Sokół-Macierz) та інших. Аналізуються події, які передували створенню у м. Львові Федерації фехтування Польщі (1922 р.) та сприяли успішним виступам львівських фехтувальників на чемпіонатах Європи та Олімпійських іграх.

Summary

The article presents hitherto unknown facts from the history of the origin and development of sport fencing in Galicia before 1939. The activity of Ukrainian and Polish fencing clubs, the role of falcon organizations, sports associations in the development of this sport are

considered. The significant contribution to the popularization and growth of sportsmanship of fencers of such societies as "Falcon-Father", "Ukraine", Lviv Fencing Club (Lwowski Klub Szermierczy), "Falcon-Mother" (Sokół-Macierz) and others is emphasized. The events that preceded the establishment of the Polish Fencing Federation in Lviv (1922) and contributed to the successful performances of Lviv fencers at the European Championships and the Olympic Games are analyzed.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій

Фехтування як мистецтво володіння холодною зброєю та сучасний вид спорту має давні традиції в Україні. Однак дотепер етапи становлення і розвитку спортивного фехтування на території Західної України залишаються малодослідженими. Однією з причин цього є те, що в різні історичні періоди, територія Галичини входила до складу інших державних утворень, аніж решта українських земель. Це наклало відбиток і на розвиток фехтування, де домінували зовсім інші процеси, ніж у фехтуванні на великій Україні. Австро-Угорська імперія, а потім і Польська держава чинили значний вплив на розвиток усіх сфер суспільного життя. Особливо відчутно це було у тих сферах діяльності, які певним чином стосувалися військової справи. До них належало і фехтування, яке в ті часи мало не тільки спортивну, але і військово-прикладну цінність. Після приєднання Галичини до складу Радянського Союзу, в умовах панування комуністичної ідеології, уся система фізичного виховання і спорту, яка функціонувала в Галичині до 1939 року була проголошена ідейно чужою, її історія впродовж багатьох десятиріч не вивчалася і була забута. На це вплинуло і те, що більшість свідків і учасників спортивних подій тих часів загинули або ж покинули територію Галичини.

Тільки в часи незалежності України діяльність гімнастичних і спортивних товариств Галичини до 1939 року почала досліджуватися і знайшла своє відображення у працях О. Вацеби [4], С. Заборняка [26], Б. Трофим'яка [10], О. Винничука [5]. Деякі питання розвитку фехтування в зазначений історичний період висвітлювалися в публікаціях В. Бусола, О. Ганіної [2, 3]. Дефіцит об'єктивної інформації щодо функціонування фехтувальних клубів не дозволяє відтворити цілісну картину розвитку фехтування в Галичині до 1939 року. Саме це спонукало нас до проведення такого дослідження.

Мета: дослідити розвиток фехтування у гімнастичних і спортивних організаціях Галичини до 1939 року.

Методи та організація дослідження: У праці використовувався метод теоретичного аналізу та узагальнення інформації. Проводились дослідження літературних джерел із фондів Інституту Українознавства, Львівської обласної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка. Значна кількість цих літературних джерел була видана польською мовою; їх переклад самостійно виконали автори роботи.

Результати досліджень та їх обговорення

Однією з характерних рис спортивного руху Галичини до 1939 року було різке розмежування тіловиховних товариств краю за національною ознакою. Як правило, члени польських та українських товариств обмежували свої спортивні контакти. До того ж вони мали різні можливості для розвитку. Якщо польські гімнастичні і спортивні товариства користувалися помітною підтримкою місцевої влади та щедрими внесками багатих меценатів, то українським товариствам доводилося постійно долати спротив польської адміністрації. У зв'язку з цим, у нашому дослідженні основні дати та події становлення і розвитку фехтування в польських та українських спортивних клубах викладені окремо.

Фехтування в польських спортивних клубах. Поява перших польських об'єднань любителів спортивного фехтування у Львові датується першою половиною XIX ст. Про це свідчить публікація в „Газеті народовій” за 1882 рік, де повідомляється, що при Львівському університеті функціонувала школа фехтування. Школа перестала існувати 1848 року, в період масштабних революційних заворушень в Австро-Угорській імперії, до складу якої входила тоді Галичина [21]. Є свідчення про те, що 1858 року фехтмейстер Габерле заснував у Львові школу фехтування і гімнастики [26].

Молоді люди з аристократичних родин відвідували приватні фехтувальні школи. Традиційно багато займалися фехтуванням у середовищі військових. Офіцери австрійського війська, які закінчили військовий курс фехтування і гімнастики в австрійському містечку Вінер-Нойштадт, принесли на терени Галичини засади італійської школи фехтування [17].

Значний внесок у справу розвитку спорту взагалі і фехтування зокрема зробили сокільські організації. Саме у Львові 1867 року виник перший польський сокільський осередок, що як родоначальник польського гімнастичного руху отримав пізніше назву „Sokół-Macierz”

(„Сокіл-Мати”). Ініціатором створення і одним із засновників вважається лікар Венант Пясецький. Цікаво, що серед засновників товариства „Сокіл” було декілька активістів Кружка фехтування при Академічній читальні Львівського університету [26]. Це можна пояснити тим, що у сокільській гімнастичній системі, крім вправ на приладах, вільних вправ та ігор був і бойовий розділ, що складався з боротьби і фехтування.

На початках існування польського „Сокола” у його структурі активно розвивається фехтування. Однак заняття зі зброєю не влаштувало австрійську адміністрацію Галичини, тому зал для фехтування разом з інвентарем було конфісковано. До відновлення занять фехтуванням провід товариства прагне постійно. Навіть проектує фехтувальний зал у побудованому 1884 року палаці „Сокола-Матері” на вулиці Зиморовича (нині вул. Дудаєва). Але великий обсяг нагальних справ, значна кількість створених груп, що займалися у приміщеннях палацу „Сокола - Матері”, підготовка вчителів гімнастики для середніх шкіл змусили відкласти відновлення фехтувального відділу на пізніший час [21].

Фехтування культивували і в інших організаціях. 1878 року відновлює роботу кружок фехтування при Академічній читальні (студентській бібліотеці) Львівського університету. У його діяльності велику роль відіграв один із найвідоміших фехтувальників Європи, італієць Артур Мар'є, який у той час перебував у Львові. З фінансових причин кружок перестав існувати 1879 року. Однак його майже річна робота викликала значну популярність фехтування у студентському середовищі, що вплинуло на подальший розвиток його в Галичині [26].

20 березня 1886 року було затверджено Статут „Товариства фехтування” у Львові. Товариство проводило заняття у фехтувальному залі на вул. Панській, 13 (зараз вул. І. Франка). Члени товариства мали змогу отримувати платні індивідуальні уроки від учителя фехтування Артура Мар'є, який і був власником фехтувального залу. Дійсні члени товариства мали право отримувати уроки за зниженими цінами [24].

Навесні 1891 року при Університеті розпочало діяльність студентське спортивне товариство „Перший львівський клуб фехтування”. Цей клуб мав зареєстрований Статут і, завдяки запрошеним відомим учителям фехтування, мав багатьох прихильників. 1896 року великий резонанс у Галичині викликала перемога члена цього клубу Казимира Мочинського на аматарському чемпіонаті Австро-Угорської імперії у Відні.

Членами „Першого львівського клубу фехтування” були відомі на той час майстри фехтування Станіслав Леваковський та італієць Оразіо

Сантелі. Останній від 1899 року працював клубним фехтмейстером. Для тренерської роботи в клуб були запрошені відомі європейські фехтувальники: Прухнер, Гіандоменічі, Торіцеллі, Герані, Майоне. Керівники „Першого львівського клубу фехтування” організували у Львові багато престижних змагань. Так, 1899 року був проведений I Крайовий фехтувальний турнір за участю провідних майстрів клинка з усіх польських земель, а також представників австрійського війська, які відбували службу у Львові [26].

Наприкінці XIX ст. у Львові з'являються перші наукові публікації, які стосуються фехтування. В сокільському часописі „Pszewodnik gimnastyczny” за липень 1882 року опублікована стаття доктора Тадеуша Жулинського „Рух м'язів і його вплив на здоров'я”, де містяться відомості про корисні і шкідливі наслідки занять фехтуванням. Заняття фехтуванням рекомендуються повним людям для схуднення. Подаються застереження щодо наслідків нерівномірного розвитку правої і лівої половини тіла та даються поради вправлятися у фехтуванні правою і лівою рукою [28].

На початку грудня 1907 року розпочала роботу „Школа фехтування” при польському товаристві „Сокіл-Мати”. Вже перші роки існування цієї школи були позначені бурхливим розвитком. Спеціально побудований для занять фехтуванням зал був чудово обладнаний і забезпечений необхідним інвентарем. Заняття в сокільській школі фехтування щодня безкоштовно проводив начальник пожежної охорони Юзеф Житний, а допомагав йому канцелярист австрійського намісництва у Львові Юліуш Шемельовський [22].

Праця цих ентузіастів виявилася на диво успішною. Так, якщо 1907 року існувало 4 навчальні групи, то 1909 року їх вже було 8. Заняття у групах проводилися тричі на тиждень по одній годині. 1909 року кращі фехтувальники школи взяли участь у сокільському зльоті в Кракові на честь 500-річчя Грюнвальдської битви [23].

Влітку 1910 року члени львівського „Сокола-Матері” проходили курс тіловиховних занять на свіжому повітрі неподалік Сколе. Займалися, окрім іншого, фехтуванням на шаблях і карабінах. Розділ фехтування вів доктор Сікорський з Бродів [15].

1913 року розпочалися заняття гуртка фехтування у Товаристві забав рухових (Towarzystwo Zabaw Ruchowych). Організація гуртка доручена доктору Цісельському, а безпосередні тренування – інженерові Збудньовському. Займалися в гуртку учні реальної школи. Влітку тренування проводили в парку товариства, а взимку в залі. За три місяці

були організовані 3 навчальні групи по 8 осіб, які тренувалися за принципами італійської школи фехтування [25].

Наприкінці 1912 – на початку 1913 рр. був заснований прославлений в історії польського фехтування Львівський клуб фехтування (Lwowski Klub Szermierczy). Першим президентом став інженер Едмунд Каменобродський, який займав цю посаду впродовж багатьох років, виконував величезну організаційну роботу і при тому ще й сам виступав на змаганнях. Клуб мав власне приміщення у Львові на вулиці Панській, 16. 1914 року у клубі займалося біля сотні членів, а найсильніші з них виїздили на змагання до інших міст. Восени 1914 р. львів'яни планували провести великий турнір, однак подальший розвиток цього клубу припинився у зв'язку з початком Першої світової війни [27].

У часи війн і національно-визвольних змагань спортивні товариства Галичини вимушені були припинити свою діяльність. Але 1917 року ряд представників Львівського клубу фехтування, відділу фехтування „Сокола-Матері” і ще кількох осередків вирішили разом відновити заняття. І коли 1920 року Польща готувалася до участі в Олімпійських іграх в Антверпені, а ніде в цілій Польській державі не було ні одного організованого осередка фехтування, новостворений НОК Польщі запропонував Львівському клубові фехтування підготувати команду до участі в іграх VII Олімпіади. Львів'яни розпочали підготовку, але наступ більшовицьких військ на Львів 1920 року зірвав виїзд львівських фехтувальників на Ігри в Антверпені [16].

Упродовж 1921 року спортивне життя поступово відновлюється. Цим роком датується поява у Львові фехтування на шпагах [17]. 1922 року з'являються перші відомості про фехтування на рапірах серед жінок. На початку 1922 року у Варшаві починається рух, метою якого було створення Федерації фехтування Польщі. Львівські фехтувальники були переконані, що після їх діяльності зі створення олімпійської команди організувати Федерацію належить саме їм. Вони скористалися наближенням 10-річного ювілею Львівського клубу фехтування, запросили для святкування у Львів найавторитетніших фехтувальників Польщі. Після змагань відбулася святкова академія, на якій 28 травня 1922 року у Львові була створена Федерація фехтування Польщі. Першим президентом став Еміль Вамбера, член Львівського клубу фехтування [14]. Від 1922 до 1924 рік штаб-квартира Федерації знаходилася у Львові в приміщенні Львівського клубу фехтування. З цього часу львівське фехтування займає чільні позиції в польському спортивному русі,

а львівські фехтувальники часто виїжджають на змагання за кордон і організовують у себе змагання за участю іноземних спортсменів.

1924 року відновлюється робота відділу фехтування у „Соколі-Матері”. Керівником цього осередку спочатку стає Еміль Вамбера, а пізніше – інженер Манковський. Спеціально для відновлення роботи цього відділу було реконструйовано спортивний зал, облаштовані місця для занять фехтуванням як у залі, так і просто неба. Створюються умови для проведення змагань. У відділі фехтування «Сокола-Матері» гуртується багато перспективних молодих фехтувальників з-поміж студентів і учнів середніх шкіл [18]. Надалі фехтувальники «Сокола-Матері» регулярно і досить успішно виступають на крайових і національних турнірах.

У середовищі військових не згасає популярність фехтування, що усіяко підтримують вищі чини польського війська. Відомими львівськими фехтувальними осередками були секція фехтування „Офіцерської Спілки” (Sekcja szermiercza Ogniska Oficerów), фехтувальна секція кадетського корпусу. Вихованці кадетського корпусу міста Львова брали участь як у внутрішніх змаганнях, так і в міських турнірах, інколи створюючи конкуренцію досвідченим спортсменам зі Львівського клубу фехтування. Фехтмейстером у кадетському корпусі працював сержант Седлачек. Також активно діє Військовий клуб фехтування у Стрию [19].

1927 року відкривається секція фехтування в єврейському гімнастичному товаристві „Дрор” (на вул. Личаківській, 9). До діяльності єврейських фізкультурних товариств прихильно ставилося керівництво польських клубів. Так, в урочистій фехтувальній академії „Дрору” брали участь відомі члени Львівського фехтувального клубу на чолі з президентом Каменобродським [20].

У 1928 і 1932 рр. спортсмен із Львівського клубу фехтування Тадеуш Фрідріх у складі збірної команди Польщі брав участь в Олімпійських іграх, де завоював бронзові олімпійські медалі в командних змаганнях на шаблях. Це був успіх світового рівня. Цей львівський фехтувальник успішно виступав у змаганнях на всіх видах зброї і десять років перебував у збірній команді Польщі. За свою довгу спортивну кар’єру він дев’ять разів ставав чемпіоном Польщі у фехтуванні на різних видах зброї. Тадеуш Фрідріх виступав на чотирьох чемпіонатах Європи, а у двох із них здобув бронзові медалі у командних змаганнях (Льєж - 1930 р., Варшава - 1934 р.).

Ще одним фехтувальником, що репрезентував Львів на Олімпійських іграх, був Антоній Франц (Берлін, 1936 р.). Львівська

фехтувальна школа вже в ті часи доводила усьому спортивному світові свій високий рівень.

Від 1933 року фехтування почали активно культивувати у спортивному товаристві „Погонь” (“Pogon”).

Фехтування в українських гімнастичних і спортивних товариствах. Провідники українського спортивного руху завжди намагалися культивувати фехтування, незважаючи на фінансові труднощі, перепони з боку влади, вбачаючи у цьому виді фізичних вправ чудовий засіб патріотичного виховання.

Від 1894 року у Львові розпочинає свою діяльність українське гімнастичне товариство „Сокил-Батько”. Першим відділом став відділ, що займався фехтуванням. З 1 березня українські соколи почали двічі на тиждень проводити заняття з фехтування на шаблях. У складі першого гуртка було тоді тринадцять осіб. Ініціатором створення і керівником відділу був інженер Теофіль Джулинський [4]. Пізніше Тарас Франко у своїй праці „Історія і теорія руханки”, що побачила світ 1923 року відзначає успішний розвиток фехтування в середовищі прихильників цього виду спорту[11]. Про цей відділ також пише у своїх спогадах визначний діяч українського тіловиховання Іван Боберський : „Осібний відділ вправляв шерм, він мав шаблі до шерму, маски і покрівці на груди” [1, с. 7].

Після Першої світової війни поступово відновлюються старі тіловиховні організації, відкриваються нові спортивні клуби, відроджується робота з фехтування. Зокрема у березні 1925 року, при „Соколі-Батьку” відновлюється робота секції фехтування. Цю подію так висвітлює Степан Гайдучок у статті „Шерм у нас”, що була опублікована у газеті “Діло” за 6 квітня 1926 року: „Завдяки професорові Зимакові вдалося в 1925 році зорганізувати при „Соколі – Батьку” першу повоєнну науку шерму. „Сокил-Батько” справив навіть вісім гарнітурів до шерму. Наука і цього року проводиться під проводом одного нашого фахівця від шерму”[12, с.4]. Отже, новостворена секція фехтування одразу ставиться на фундаментальну основу, забезпечується інвентарем і має кваліфікованого викладача.

У цей самий період успішно розвивається фехтування у сокільському осередку Коломиї, де керівником був син Івана Франка – Петро Франко. Навчання в них проходять настільки успішно, що вже через декілька місяців після початку тренувань професор Петро Франко зміг виставити кілька пар фехтувальників для показового виступу і провести змагання [8].

У студентському спорті фехтування було представлено шермовою секцією Українського Студентського Спортивного Клубу [9].

Поступово в українському спорті намагаються запровадити для українських спортсменів певні вимоги до всебічного фізичного розвитку, нормативи, які б стимулювали до занять з фізичного самовдосконалення українське населення Галичини. Так, у квітні 1935 року Український Спортивний Союз (У.С.К.) на сторінках часопису „Готові” видає перелік вимог на Відзнаку Фізичної Справності (В.Ф.С.). До вимог В.Ф.С. входили нормативи з легкої атлетики, лижних перегонів та ще з декількох популярних видів спорту. Серед запропонованих для вибору вправ на Відзнаку Фізичної Справності вказується і „проба шерму” - перевірка навичок у спортивному фехтуванні. До цієї вправи допускали чоловіків від 17 до 50 років і жінок 19 – 50 років. Запровадження проби „шерму” до вимог на В.Ф.С. свідчить про визнання фехтування як одного з найцінніших видів фізичних вправ [7].

Вишколом молодих фехтувальників займалися також в одному з найстарших українських спортивних клубів „Сянова Чайка”. У жовтні 1934 року, під час урочистого святкування 25-річного ювілею „Сянової Чайки” в Перемишлі були виконані показові вправи фехтувальників .

У 1930 – 1931 роках успішно починають займатися фехтуванням в українському спортивному товаристві „Беркут” міста Перемишля. Надалі відбуваються регулярні тренування на двох видах зброї - шаблі і шпазі.

На початку 1938 року розвитком фехтування починає займатися прославлене в історії українського спорту товариство „Україна”, головою якого був на той час інженер Омелян Шепарович. Він невтомно пропагував фехтування у середовищі українських спортсменів і був серйозно теоретично і практично підготований за європейським зразком. Саме йому секція фехтування завдячує своєю появою [6]. Цей осередок українських фехтувальників проіснував до осені 1939 р.

Приблизно у цей самий час з’являється фехтування і в Карпатському Лещатарському Клубі /КЛК/. Основною метою діяльності цього клубу був розвиток лижного спорту, але поступово у КЛК починають займатися і іншими спортивними дисциплінами, у тому числі і фехтуванням. Зокрема, є дані про показові виступи фехтувальників з КЛК [13].

У вересні 1939 року завершується цікавий довоєнний період історії фехтування на Галичині. За цей час Львів став одним із провідних центрів розвитку фехтування в Польщі. Львівські спортсмени вийшли на олімпійську арену.

Після приєднання Галичини до Радянської України львівські фехтувальники дуже вдало виступали на радянських фехтувальних турнірах, перемагаючи відомих майстрів із Москви, Ленінграду, Харкова, Мінська, Риги.

Ці успіхи львівської команди пояснюються високим рівнем розвитку фехтування в Галичині у міжвоєнний період. Кращі фехтувальники Галичини мали можливість брати участь у міжнародних турнірах і переймати досвід провідних майстрів фехтування світу, вчитися у закордонних фахівців.

Високий рівень спортивних досягнень та традиції фехтування, що склалися в Галичині і, зокрема у Львові до 1939 року, заклали фундамент подальших успіхів львівської школи фехтування у повоєнний період.

Висновки

1. Перебуваючи під владою Австро-Угорської імперії і Польської держави, Західна Україна відзначалася активністю громадян у створенні гімнастичних і спортивних організацій та безпосередньою участю в їх діяльності. Фехтування було одним із перших видів спорту, які почали культивуватися в тіловиховних товариствах Галичини ще у довоєнний період. Ці досягнення стали однією з передумов високих спортивних результатів львівських фехтувальників у повоєнний час.

2. Негативний вплив на процес розвитку фехтування серед українців мав поділ спортивних клубів Галичини за національною ознакою. Цей чинник позбавляв багатьох фехтувальників з українських клубів, можливості повноцінно підвищувати свою майстерність, перебираючи досвід у відомих спортсменів з польських фехтувальних клубів та закордонних майстрів фехтування.

3. Діяльність гімнастичних і спортивних товариств Галичини в період з кінця XIX і до 1939 р. може бути прикладом збереження і розвитку фехтування у важких суспільно-політичних і матеріальних умовах. Продовжуючи плекати мистецтво фехтування у важкі роки суспільних потрясінь, львівські фехтувальники тим самим створювали підґрунтя для того, щоб львівська школа фехтування посіла чільне місце у спортивному русі повоєнної України і Польщі.

Передбачається розширення і поглиблення наших досліджень, пов'язаних з історією розвитку фехтування не тільки в Галичині до 1939 року, а й у всій Україні, включаючи і повоєнний період.

Список літератури

1. Боберський І. Українське сокільство (1894 – 1939) / Іван Боберський. – Л. : Накладом „Сокола-Батька”, 1939. - 16 с.
2. Бусол В. А. З історії розвитку фехтування на Галичині / В. Бусол, О. Ганіна // Фізична культура, спорт та здоров'я : зб. наук. робіт. – Харків, 1997. – с. 295-296.
3. Бусол В. А. Становлення та розвиток фехтування в українських сокільських осередках Галичини / В. Бусол, О. Ганіна // Роль фіз. культури в здоровому способі життя : матеріали 3-ї Всеукр. наук. – практ. конф. – Л., 1997. – с. 10-11.
4. Вацеба О. Нариси з історії західно-українського спортивного руху / Оксана Вацеба. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. - 232 с.
5. Винничук О . Історико – педагогічні аспекти розвитку фізичної культури / Винничук О. – Т. : Астон, 2001, - 404 с.
6. Навроцький-Делятин. Вернім до традицій / Навроцький-Делятин // Змаг. – Львів, 1938. - 14 березня.
7. Проба за Відзнаку Фізичної Справності // Готові. – Львів, 1935. – 31 травня. – с. 4.
8. Спортивне життя в Коломиї // Спорт. – Львів, 1925. – 23 травня. – с. 5.
9. Спортове життя студентів // Спортові вісті. – Львів, 1931. – 12 квітня. –с. 4.
10. Трофим'як Б. Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку 30 – х років XIX ст. до 1939 р.) / Трофим'як Б. – К. : ІЗМН, 1997. – 424 с.
11. Франко Т. Історія і теорія руханки. / Франко Тарас. – Коломия – Львів: Накладом „Сокола-Батька” , 1923. – с. 54.
12. Blue boy. Зі спорту. Шерм у нас/ Blue boy //Діло. – Львів, 1926. – Ч.75. - 6 квітня. – с.4.
13. 300 руховиків і змаговиків на площі Сокола-Батька в дні показу українського тіловиховання // Змаг. – Львів, 1938. – 20 червня. – с. 6.
14. Jubileusz Lwowskiego Klubu Szermierzy // Sport: wrsedowy organ polskich związków sportowych. - Lwów, 1922. - 1 czerwca.- str 192.
15. Kurs gier i zabaw w szkole // Przewodnik gimnastyczny. - Lwów, 1910. – nr. 9.

16. Lwowski Klub Szermierzy // Sport: wrsedowy organ polskich związków sportowych. - Lwów, 1922. - 9 czerwca. - str. 211.
17. Nowe parady w szermierce klasycznej // Sport: wrsedowy organ polskich związków sportowych. - Lwów, 1922. - 28 kwietnia.
18. Oddział Szermierzy Sokoła Macierzy // Sport: wrsedowy organ polskich Związków sportowych. – Lwów, 1924. - 24 weresnia. - str. 132.
19. Szermierka // Sport: wrsedowy organ polskich związków sportowych. – Lwów, 1927. - 2 marca. - str. 48.
20. Szermierka // Sport: wrsedowy organ polskich związków sportowych. - Lwów, 1927. - 6 kwietnia.
21. Szermierka w upadku // Przewodnik gimnastyczny. - Lwów, 1882. – luty.- str. 16.
22. "Sokół-Macierz", Polskie Towarzystwo Gimnastyczne: sprawozdanie. - Lwów, 1907. - str. 45.
23. "Sokół-Macierz", Polskie Towarzystwo Gimnastyczne: sprawozdanie. - Lwów, 1909. - str. 25.
24. Towarzystwo Szermierzy we Lwowe // Przewodnik gimnastyczny. - Lwów, 1886. – nr. 11. – s.88.
25. Towarzystwo Zabaw Ruchowych: sprawozdanie zarządu za rok 1913.- Lwów, 1914. - str. 20 – 21.
26. Zaborniak Stanislaw. Dziejów LKS "Pogon" Lwów. Rodzina Kucharów (1880 – 1975) / Stanislaw Zaborniak . – Rzesów, 2009. - 103 s.
27. Z szermierki // Sport: ilustrowany tygodnik. - Kraków – Lwów, 1914. - 9 maja. - str. 14.
28. Zulynski Tadeusz. Ruch mięśniowy i wpływ jego na zdrowie człowieka / Tadeusz Zulynski // Przewodnik gimnastyczny. - Lwów, 1882. – lipiec. - str. 50.